

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Facultatea de Istorie și Filosofie

**Teză de doctorat
Rezumat**

**Conceptii actuale privind unitatea în
diversitate în Uniunea Europeană**

Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Liviu-Petru Zăpârțan

Doctorand,
Maria-Cristina Olt

Cuprins

INTRODUCERE	2
CAPITOLUL 1: DETERMINAREA CONCEPTELOR DE UNITATE ȘI DIVERSITATE.....	7
UNITATE	7
DIVERSITATE	26
CAPITOLUL 2: ACTORII CONSTRUCȚIEI EUROPENE.....	41
INSTITUȚII	41
STATELE MEMBRE	68
ACTORI REGIONALI ȘI LOCALI	72
PARTIDE POLITICE	75
SOCIETATEA CIVILĂ.....	78
MASS-MEDIA.....	90
CAPITOLUL 3: CONCEPȚII DESPRE UNITATEA ÎN DIVERSITATE	93
TEORII ȘI CONCEPTE ALE INTEGRĂRII.....	93
GUVERNANȚĂ.....	118
IDENTITATE.....	129
CAPITOLUL 4. INSTITUȚIONALIZAREA PRINCIPIULUI UNITĂȚII ÎN DIVERSITATE ÎN UE.....	148
POLITICA REGIONALĂ	148
POLITICA CULTURALĂ.....	171
CONCLUZII	207
ANEXE	222
BIBLIOGRAFIE	226

Cuvinte cheie: *Uniunea Europeană, unitate, diversitate, identitate, politica culturală, politica regională*

Întrebările cu privire la natura și finalitatea procesului de integrare europeană au fost mereu de actualitate. Încă de la începutul studiilor asupra integrării regionale s-a încercat determinarea motivelor pentru care statele suverane cooperează între ele, s-a încercat să se elucideze care sunt actorii, procesele, finalitatea și limitele acestei cooperări, precum și locul acestei cooperări în sistemul internațional.

Dacă este să vorbim despre proiectul european, nu putem să nu remarcăm modul în care acesta a evoluat în decursul celor peste 50 de ani. Prin pași mărunți, după cum au sugerat părinții fondatori, Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului s-a transformat în Comunitatea Economică Europeană și mai apoi în Uniune. Au avut loc schimbări nu doar în ceea ce privește apartenența, acoperirea geografică, obiectivele, arhitectura instituțională și politică, ci și în sfera motivațiilor și a aspirațiilor. Inițial, s-a dorit transformarea continentului dintr-unul măcinat de violență și conflict, într-un continent caracterizat de pace și prosperitate economică, ce ar putea mai apoi să creeze un sentiment de apartenență în rândul popoarelor europene. În ultimii ani, liderii europeni au ajuns la concluzia că integrarea și bunăstarea economică nu mai sunt suficiente pentru a-i motiva pe cetățenii europeni și pentru a duce proiectul Uniunii Europene mai departe. Unii au pus accentul pe un proiect politic și o constituție, sau pe descoperirea „sufletului european” și crearea unei identități europene, și astfel s-a ajuns la concluzia că este nevoie de noi soluții, care să răspundă provocărilor actuale.

Conștientizării dezastrelor și suferinței provocate de conflicte și a pericolelor divizării trebuie să li se adauge o bună înțelegere a caracteristicilor lumii actuale, o lume marcată de un dublu proces evolutiv: de globalizare și regionalizare, de integrare și diferențiere, o lume în care oamenii au sentimentul că aparțin unor comunități transnaționale și își doresc beneficiile materiale ale unei economii mondiale, dar, pe de altă parte, există spaima pierderii identității colective, a valorilor tradiționale. Și astfel, se naște întrebarea, care va fi tendința cetățenilor europeni în fața procesului de globalizare? Va avea loc un proces de înscriere, de unificare pentru crearea unei puternice identități europene sau un proces de diferențiere, de accentuare a diversității și specificității fiecărei colectivități? În plus, este nevoie de o bună înțelegere atât a reușitelor cât și a crizelor cu care s-a confruntat Uniunea Europeană, pentru a vedea impactul și modul cum acestea influențează dezvoltarea Uniunii. Un exemplu ar fi că, după

succesul rundelor de extindere din 2004 și 2007, când Uniunea Europeană a ajuns la 27 de state membre, a urmat eșecul procesului de ratificare a Tratatului Constituțional și problemele legate de ratificarea Tratatului de la Lisabona. Cetățenii au spus „nu” unei integrări mai profunde într-o perioadă în care numeroși lideri politici europeni, mai ales Președinții Comisiei Europene (Jacques Santer, Romano Prodi sau Jose Manuel Barosso), vorbeau despre crearea unei Europe politice. Acest lucru a fost posibil deoarece, spre deosebire de primii ani, în care integrarea a fost rezultatul deciziilor luate de elitele politice și al consensului tacit din partea cetățenilor, acum se pune accentul pe democrația participativă în care cetățenii sunt actori importanți nu doar în procesul de implementare, ci și în cel de inițiere a legislației europene, putând să-și exprime opiniile prin intermediul dezbaterilor, petițiilor sau referendumurilor.

Dezvoltarea instituțională, juridică, politică, economică și socială a Comunității Europene a determinat schimbări nu doar în ceea ce privește modul său de funcționare, ci și în privința actorilor implicați (actori naționali, regionali, locali, partide politice, grupuri de presiune, cetățeni, etc.) și a politicilor promovate (fie că e vorba de scop sau de instrumentele folosite pentru atingerea obiectivelor). Prin politici, s-a încercat să se creeze o solidaritate și o identitate europeană, dar când vechile forțe de integrare (dorința pentru pace, amenințările externe și creșterea economică) își pierd din eficiență, trebuie găsite noi surse de energie. Scopul unificării economice trebuie să fie înlocuit de cel al unificării politice și culturale, iar pentru aceasta e nevoie de o nouă abordare, concentrată pe descoperirea patrimoniului comun european și a diversității europene. Trebuie să înțelegem cine suntem, pentru a ne putea face planuri de viitor împreună.

Alegerea titlului „Conceptii actuale privind unitatea în diversitate în Uniunea Europeană” pentru această teză a fost motivată de procesul de căutare în care se află în prezent Uniunea Europeană, căutare atât a rădăcinilor comune, cât și a elementelor de diversitate, ce pot contribui la construirea unui viitor comun, precum și a instrumentelor adecvate pentru desăvârșirea acestui proces.

Recunoscând diversitatea națională, regională și locală din punctele de vedere economic, social și cultural, precum și diferențele de opinii ale cetățenilor cu privire la integrare, liderii europeni au decis să considere diversitatea o forță a democrației, un stimul pentru creativitate și inovație și nu o piedică în calea consolidării proiectului european. Astfel,

această lucrare își propune să studieze noile abordări cu privire la unitate și diversitate propuse de Uniunea Europeană. Pornind de la ipoteza că integrarea europeană nu mai poate fi impulsionată doar de motivațiile folosite acum mai bine de 50 de ani, precum dorința de pace sau bunăstarea economică, lucrarea de față dorește să pună în discuție importanța factorilor economici și culturali, modul cum aceștia se împletesc în crearea sentimentului de apartenență, de identitate europeană. Pentru exemplificare, în final sunt prezentate două dintre politicile Uniunii: politica regională și cea culturală.

În acest demers, vom porni de la determinarea conceptelor de unitate și diversitate europeană, pentru a vedea care le sunt caracteristicile, cum sunt percepute și cum influențează ele procesul de integrare. Apoi, ne vom opri asupra diferiților actorilor de pe scena politică europeană și a interacțiunilor dintre aceștia, deoarece ei sunt cei care promovează și implementează politicile europene, ei sunt cei care pot stimula sau încetini integrarea. Pasul următor este cel al analizării teoriilor integrării europene și al conceptelor de guvernare și identitate, teme deosebit de actuale în discursul politic european. În final, ne vom concentra asupra a două politici europene: una, ce pune accentul pe solidaritatea economică și socială, pe bunăstarea tuturor cetățenilor europeni, iar cealaltă pe bogăția patrimoniului comun, pe „sufletul” Europei.

Structura lucrării conține o introducere, patru capitole, concluzii, anexe și o bibliografie.

Primul capitol tratează conceptele de unitate și diversitate europeană, urmărind caracteristicile fiecăruia dintre ele. După o prezentare a ideii de unitate pe continentul european, vedem cum valorile, simbolurile, cadrul instituțional și politicile Uniunii sunt elementele care, în prezent, creează sentimentul de unitate. În ceea ce privește diversitatea, aceasta se regăsește atât între statele membre, cât și în interiorul acestora, fiind de natură geografică, demografică, socială, economică, politică sau culturală (etnie, limbă, istorie, religie) și este dublată de diversitatea de opinie a cetățenilor europeni.

Al doilea capitol este consacrat analizei actorilor de pe scena politică europeană: instituții și alte organisme ale Uniunii Europene, state membre, actori regionali și locali, partide politice, societatea civilă și mass-media. Analiza este importantă sub aspectul modului în care s-au modificat în timp interesul, rolul și mijloacele de acțiune ale fiecărui actor, pentru a înțelege deciziile și preferințele actuale.

Al treilea capitol pune în discuție diferite teorii și concepte ale integrării europene (câteva dintre acestea fiind federalismul, funcționalismul, neofuncționalismul, realismul, neorealismul, interguvernamentalismul, instituționalismul, constructivismul etc.), ce au influențat într-o mai mică sau mai mare măsură natura unică, „de compromis”, a Uniunii Europene – undeva, între o federație și o organizație interguvernamentală. Mai apoi, sunt analizate guvernanta și identitatea, două cuvinte tot mai des întâlnite nu doar în literatura de specialitate, ci și în limbajul de zi cu zi, pentru a încerca să vedem când și de ce a apărut noțiunea de guvernanta europeană (și cele de buna guvernanta și guvernanta multi-level) și cum a evoluat ea în relație cu proiectul european; dacă are nevoie Uniunea Europeană de o identitate puternică, și dacă da, de ce fel de identitate?

Al patrulea capitol este dedicat Politicii Regionale și Politicii Culturale ale Uniunii Europene. Prin intermediul documentelor oficiale, al analizelor, al studiilor și al datelor statistice, dorim să prezentăm evoluția, situația actuală și perspectivele celor două politici.

S-ar putea spune că este o temă despre care s-a scris mult și că nu ar mai fi nimic de adăugat, dar, pe de altă parte, nu putem afirma că Uniunea Europeană a fost creată acum o jumătate de secol și de atunci a rămas la fel. Din contră, a cunoscut un continuu proces de extindere și consolidare, a trebuit să facă față atât provocărilor externe, cât și celor interne și să găsesască noi soluții pentru a uni diversitatea. Este un proces ce nu s-a încheiat și de aceea merită să ne oprim în continuare asupra lui. Studiul de față nu este unul exhaustiv, știind că există un mare număr de aspecte care mai pot fi analizate, dar am propus o nouă abordare (și anume un studiu comparativ a două dintre politicile Uniunii) a instrumentelor economice și culturale, în contextul mai larg al integrării europene. Decizia a fost motivată de faptul că politica economică sau cea regională, bazate pe ideea de solidaritate economică și socială, sunt poate cele mai potrivite exemple dacă dorim să ne oprim asupra unor rezultate concrete, tangibile ale procesului de unificare europeană. Dar, după cum spunea și Jacques Delors, fost Președinte al Comisiei Europene, „nu te poți îndrăgosti de piața unică”, pentru că aceasta este o chestiune care „atinge mintea, și nu sufletul” europenilor. Astfel, putem observa că în ultimul timp a început să i se acorde o mai mare importanță politicii culturale. Descoperirea patrimoniului cultural comun, dialogul intercultural, ecumenismul sunt noile instrumente promovate de elitele europene, pentru „descoperirea sufletului european” și crearea unei puternice identități europene, care să unească țări, regiuni, dar mai ales cetățeni.

Capitolul 1 : Determinarea conceptelor de unitate și diversitate

Unitatea și diversitatea sunt cele două fețe ale monedei și fiecare dintre acestea trebuie studiată în parte, pentru a înțelege complexitatea identității europene. Vaclav Havel afirma că „pacea, parteneriatul și cooperarea sunt posibile numai între cei care știu cine sunt. Conștiința identității proprii este condiția de bază a oricărei relații bune cu cineva”. În ceea ce privește unitatea, au existat, în decursul timpului, numeroase proiecte de unificare a continentului european, cu scopul de a asigura pacea și prosperitatea acestei regiuni, dar abia după Cel de-al Doilea Război Mondial s-au putut pune bazele acestei construcții unice, ce dăinuie de mai bine de 50 de ani și care a cunoscut un continuu proces de extindere și consolidare. Acum vorbim de o Uniune Europeană cu 27 de state membre, cu tratate, instituții, politici, valori și simboluri comune.

Elementele menționate anterior sunt cele care asigură unitatea, dar acest lucru nu înseamnă că nu există numeroase dezbateri cu privire la semnificația sau importanța lor în procesul european. Un exemplu ar fi dezbaterile aprinse cu privire la valorile europene stimulate de redactarea Tratatului Constituțional, de posibila aderare a Turciei, dar și de constatarea faptului că, pentru mulți cetățeni europeni, ideea de Europă, ca patrimoniu și ca misiune, nu mai însemna aproape nimic, fiindu-le greu să vadă ce este comun Europei și să se simtă parte a întregului. „Grupul de lucru asupra dimensiunii spirituale și culturale a Europei” sau conferința „Ce valori pentru Europa?”, ce au reunit intelectuali și reprezentanți ai creștinismului, iudaismului și islamului, au avut misiunea de a găsi fundamentele culturii europene, valorile spirituale, religioase și culturale comune. Rezultatul a fost acela că, pe lângă valorile universale enumerate și în Tratatul Uniunii, s-a menționat complementaritatea unor valori, precum credința, rațiunea și gândirea critică, ce definesc atât de bine spiritul european și s-a subliniat importanța înțelegerii pozitive a rolului religiei, în procesul de integrare europeană. Pe de altă parte, s-a spus că nu există o listă fixă de valori europene și chiar dacă există un spațiu cultural european, acesta nu poate și nu trebuie să fie clar delimitat. Vorbim de un proces, de un proiect de viitor, în care trebuie să ținem cont că identitatea culturală a Europei a fost modelată de confruntarea permanentă cu „noul, diferitul și străinul”, iar adaptabilitatea constituie principala calitate a Europei. Pentru că am vorbit de rolul religiei, nu putem să nu amintim păreri divergente și dezbaterile la nivel european, pe care le-a suscitată propunerea de introducere în Preambulul Tratatului Constituțional a noțiunii de religie

creștină. În final, liderii europeni au adoptat în Tratatul Constituțional și mai apoi în Tratatul de la Lisabona o exprimare neutră, ce precizează că „valorile comune statelor membre” se inspiră „din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale, care constituie drepturile inviolabile și inalienabile ale persoanei”. În Preambul și în Art.1a, sunt enumerate aceste valori: „libertatea, democrația, egalitatea, statul de drept, demnitatea umană”. În plus, această comunitate se bazează pe „respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților” și se caracterizează prin „pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați”. Scopul ei este de a promova „pacea, valorile sale și bunăstarea popoarelor sale”, „coeziunea economică, socială și teritorială, precum și solidaritatea între statele membre” (Art.2), iar prin aceste declarații, ea devine și *o comunitate de valori, și o comunitate de scop, de destin*. Pentru localizarea acestei noțiuni de comunitate, se folosește un alt termen important - *spațiul*. („Uniunea oferă cetățenilor săi un *spațiu* de libertate, securitate și justiție, fără frontiere interne.”) În vederea diferențierii sale față de alte entități (la fel ca în cazul unui stat național), Uniunea folosește și alte elemente simbolice: steagul, imnul, ziua Europei, moneda EURO, deviza „Unitate în diversitate”, cetățenia europeană și pașaportul european.

Conform aceluiași Tratat, aceste valori sunt promovare de către cadrul instituțional, ce mai are ca scop promovarea obiectivelor și intereselor Uniunii, a intereselor cetățenilor și ale statelor membre, precum și asigurarea coerenței, eficacității și continuității politicilor și acțiunilor Uniunii. În acest demers, cadrul instituțional este sprijinit de partidele politice europene, ce sunt considerate un important factor de integrare și de formare a unei conștiințe europene. Imaginea nu ar fi completă, dacă nu am menționa și câteva dintre politicile Uniunii (economică, agricolă, regională, socială, de mediu, a consumatorilor sau media), ce în decursul timpului au fost parte a procesului de integrare, de creare a unității europene, o unitate, ce pe de altă parte, nu dorește să distrugă diversitatea statelor membre.

Există diversitate între statele membre, în interiorul acestora și între cetățeni. Ea a existat și între primele șase state fondatoare, dar s-a accentuat cu fiecare nouă rundă de extindere și, în prezent, se caracterizează prin diferențe geografice, demografice, social - economice, politice și culturale. Spre deosebire de statul național, Uniunii îi este greu să se raporteze la elemente precum limba, istoria, etnia sau religia, în procesul de crearea a unei comunități, deoarece acestea prezintă o mare diversitate în cadrul Uniunii. De exemplu, în

Uniunea Europeană sunt recunoscute 23 de limbi oficiale și în jur de 150 de limbi minoritare și regionale, iar religia a fost atât un factor de unificare, cât și de divizare a Europei, fluctuând în decursul istoriei între cele două roluri. În plus, există diferențe la nivel național în ceea ce privește identificarea cu valorile creștine sau cele seculare: menționarea religiei în constituție și prevederile legale referitoare la educația, simbolurile și minoritățile religioase. În mare măsură, aceste variații naționale se bazează pe doi factori: legătura dintre religie și identitatea națională și cea dintre biserică și stat.

Diferențele dintre statele membre încep cu cele culturale, geografice, demografice, social-economice, de structură și sistem politic și electoral, pentru a le influența, în final, pe cele politice. De exemplu, suprafața și densitatea populației sunt importante atât pentru distribuția locurilor în Parlamentul European, cât și atunci când se aplică procedura de vot cu majoritate calificată, în Consiliu. John McCormik spunea că, „dacă toate statele membre ar avea același sistem politic și economic, aceleași structuri sociale, același nivel de dezvoltare economică și productivitate și același set de standarde și reglementări, integrarea ar merge relativ ușor”, dar această situație nu este valabilă pentru țările Uniunii Europene. Pentru a înțelege mai bine situația, putem să urmărim anumiți indicatori economici, precum PIB-ul pe cap de locuitor (cel mai folosit indicator economic pentru determinarea performanțelor economice ale unei țări), rata ocupării forței de muncă, rata șomajului, investițiile în Cercetare și Dezvoltare și alți indicatori (cei din domeniul dezvoltării durabile, al mediului sau al politicii energetice).

Unitatea este uneori greu de atins, tocmai datorită acestor diferențe, ce țin de momentul și motivația aderării, experiențele istorice, relația cu restul lumii, tradiția politică, concepțiile privind națiunea, etnia sau religia, nivelul de dezvoltare socială și economică, tradiția cu privire la alianțe sau neutralism, obiceiurile comerciale sau preocuparea pentru anumite politici. Toate aceste date sunt importante, pentru că influențează atitudinea statelor față de diversele politici europene și alocarea bugetului Uniunii. Statele membre au opinii diferite cu privire la echilibrul dintre puterea publică și privată, la domeniile în care deciziile trebuie luate la nivel național sau la nivel comunitar, dar și referitor la finalitatea procesului de integrare. În plus, datorită diversității condițiilor din cadrul Uniunii, impactul unei decizii europene, într-un anumit domeniu politic, diferă de la un stat la altul. În ceea ce privește cetățenii, preferințele

lor ca o politică să se decidă la nivel național sau european depinde de satisfacția lor cu privire la politica națională actuală.

Trecând de la nivelul național la cel regional, vedem că și acesta este caracterizat de o mare diversitate economică, socială, culturală și politică. Regiunile diferă cu privire la mărime, populație, nivel de dezvoltare, istorie, identitate sau acțiune politică. În consecință, abordarea lor cu privire la cerințe și mijloacele folosite pentru atingerea obiectivelor sunt diverse, iar la nivelul Uniunii Europene putem găsi atât exemple pozitive, cât și negative, legate de acomodarea diversității.

Un alt element ce trebuie menționat, și nu este unul mai puțin important, este diversitatea de opinii dintre cetățenii Uniunii. Cu ajutorul sondajelor de opinie întreprinse de Comisia Europeană, aflăm informații importante referitoare la cunoștințele cetățenilor despre Uniune și atitudinea lor față de diferite subiecte: instituții, politici și politici prioritare, preocupări și așteptări, valori, cetățenie, satisfacția cu privire la viața în UE, rezultatele integrării etc. Cu toate că rezultatele variază, reflectând diversitatea culturilor și a opiniilor în UE, sondajele ne arată că cetățenii Uniunii împărtășesc aceleași preocupări și griji pentru viitor, iar aceste teme sunt constante: șomajul, criminalitatea și situația economică ocupă primele locuri, cele mai importante rezultate fiind considerate libertatea de mișcare, moneda EURO și pacea.

În final, trebuie spus că recunoscând diversitatea națională, regională și locală din punct de vedere economic, social și cultural, precum și diferențele de opinii ale cetățenilor, cu privire la integrare, liderii europeni au decis să considere diversitatea o forță a democrației, un stimul pentru creativitate și inovație și nu o piedică în calea consolidării proiectului european.

Capitolul 2: Actorii construcției europene

Dacă ne referim la actorii construcției europene, observăm aceleași două caracteristici, de unitate și diversitate: o unitate, dată de cadrul juridic și instituțional în care operează, și o diversitate a rolului, funcțiilor, intereselor și puterii, pe care o exercită. Arhitectura instituțională este unul dintre elementele definitorii ale Uniunii Europene, un sistem instituțional unic, ce nu are corespondent la nivel național sau internațional. Uniunea Europeană nu este un stat federal, dar este mai mult decât o organizație interguvernamentală. Statele membre rămân națiuni suverane și independente, dar reunesc o parte a suveranității lor

și delegă anumite puteri de decizie unor instituții comune. Este o provocare să descrii structura, funcționarea și modul cum interacționează instituțiile supranaționale, naționale, regionale și locale împreună cu alte organisme, ce reprezintă interesul cetățenilor (partide politice, patronate, sindicate, ONG-uri sau grupuri de interese).

Se poate spune că instituțiile europene au încercat să țină pasul cu procesul de extindere și consolidare a Uniunii; numărul lor a crescut (odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona Consiliul European și Banca Centrală Europeană au primit statut de instituție), iar competențele lor s-au extins (un exemplu fiind evoluția Parlamentului de la un rol pur consultativ, la atribuții precise în procesul de luare a deciziilor). Unul dintre obiectivele Tratatului Constituțional și ale Tratatului de la Lisabona a fost eficientizarea cadrului instituțional. Acest lucru nu înseamnă că nu există în continuare critici referitoare la deficitul democratic și suspiciuni cu privire la modul în care Comisia și grupurile de lucru de pe lângă Consiliu și Comisie reprezintă interesele supranaționale, ținând cont că membri acestora sunt în continuare propuși de către statele membre, sau despre felul în care Președinția Consiliului reușește să gestioneze dorința de a apăra interesul național, cu datoria de a coordona „ansamblul”, de a ajunge la un acord, ce ar trebui să vizeze interesul supranațional european.

Părerile sunt împărțite în ceea ce privește rolul statului național în actualul sistem european. Pe de o parte, sunt cei care spun că rolul statului s-a schimbat. Statul a cedat o parte din suveranitatea sa unor instituții supranaționale și chiar acceptă să fie supravegheat și controlat de către acestea. Pe de altă parte, sunt cei care susțin că sunt doar câteva domenii (uniune vamală, concurență, politică monetară și comercială sau protejarea resurselor biologice marine) în care Uniunea se substituie statelor membre, privându-le de puterea de decizie. În celelalte sectoare, Uniunea doar completează și coordonează acțiunea statelor sau facilitează compromisul, puterea sa de constrângere fiind limitată. Statul este, în continuare, actorul principal, chiar și în cadrul Uniunii Europene, fiind reprezentat în toate nivelurile de putere și în toate sectoarele. Până și comisarii, judecătorii de la Curtea Europeană de Justiție, membrii Băncii Centrale, ai Comitetului Regiunilor sau ai celui Economic, și parlamentarii europeni sunt toți sensibili la realitățile și interesele naționale, deoarece fie au fost numiți de guverne, fie au fost aleși pe liste de partid naționale.

Pentru că am pomenit de listele de partid, revenim la partidele politice, reprezentantele intereselor cetățenilor la nivel național și european, deoarece, și în cazul acestui tip de actor,

părerile sunt împărțite. Uniunea consideră partidele politice europene ca fiind un important element al democrației și al creării unei conștiințe europene. Sunt și voci care susțin contrariul, că ne confruntăm cu un deficit democratic al partidelor naționale, că acestea nu au parcurs un proces de adaptare la integrarea europeană, că nu și-au dezvoltat noi reguli și structuri interne, pentru a-i trage la răspundere pe membrii care activează în instituțiile europene. Totul pornește de la faptul că problemele europene și alegerile europene sunt considerate „de rangul doi”, un fel de politică externă, ce apare doar tangențial în campaniile electorale naționale. Nejucând rolul de educator în problematicile europene și nici pe cel de liant între cetățeni și Uniunea Europeană, partidele politice lasă opinia publică să se structureze singură sau să fie influențată de un alt actor important de pe scena europeană, mass-media, ce deține un dublu rol: de informare și de formator de opinie. Se știe că modul în care jurnaliștii decid să prezinte o informație, să pună accentul pe anumite aspecte, în timp ce pe altele le neglijează sau omit, influențează percepția și atitudinea indivizilor față de un anumit subiect. Cu toate acestea, majoritatea cetățenilor europeni recunosc că sursa preferată de informare, cu privire la integrarea europeană este media.

Actori de dată mai recentă pe scena europeană sunt regiunile și organizațiile societății civile. Anii ‘80 și ‘90, prin promovarea politicii de coeziune și a principiilor subsidiarității și proporționalității, au determinat un transfer mai mare de competențe spre nivelul regional și o recunoaștere a importanței acestuia, din punct de vedere economic, politic și cultural. Dacă „Europa regiunilor” pare să fie o noțiune acceptată, al cărei rol este înțeles de majoritatea cetățenilor, lucrurile sunt puțin diferite în ceea ce privește organizațiile societății civile. Prima problemă întâlnită în încercarea de a prezenta rolul, structura sau influența, pe care le are societatea civilă în Uniunea Europeană, este aceea că nu există o definiție clară a organizațiilor societății civile în documentele oficiale ale Uniunii. Cu toate acestea, le este recunoscut aportul în facilitarea unui dialog politic deschis între toți cei implicați sau afectați de o anumită decizie politică, contribuind astfel la reducerea deficitului democratic și la legitimizarea procesului decizional din cadrul Uniunii. La rândul lor, ele au nevoie de acces și credibilitate în fața actorilor, care definesc și implementează politicile; au nevoie să informeze instituțiile despre interesele și preferințele lor politice. Astfel, s-a schimbat și strategia de lobby, de la una reactivă și distructivă, concentrată pe statele membre și pe procedura de veto din Consiliul de Miniștri, la una proactivă, concentrată pe Comisie și Parlament.

O altă problemă este legată de interesele pe care le reprezintă și de influența pe care o are fiecare grup în parte. Contextul instituțional, resursele, organizarea grupului și alegerile strategice determină gradul de acces și influență; apoi interesele pe care le reprezintă pot fi publice sau private, naționale sau internaționale. Astfel, au apărut controversele legate de transparența procesului de luare a deciziilor, datorate neclarităților cu privire la influența grupurilor de interese și experților în întreg procesul legislativ european: de la stabilirea agendei și formularea politicii, la ratificare și implementare. Deși liderii europeni au încercat să creeze un set de reguli (prin intermediul Cărților Albe și Verzi, al Codului de Conduită sau al registrului electronic), pentru a se asigura că influența și contribuția reprezentanților grupurilor de interese în procesul legislativ este una pozitivă și constructivă, discuțiile cu privire la modul în care s-ar putea monitoriza și reglementa acest acces, fără a limita schimbul de informații, rămân deschise.

Dezbaterele cu privire la deficitul democratic și la regulile care ar trebui să guverneze procesul decizional din cadrul Uniunii, continuă. Într-un cadru european în care interacțiunile dintre actori sunt caracterizate atât de competiție, cât și de colaborare, dorința tuturor reprezentanților intereselor publice sau private, locale, naționale sau supranaționale pare să fie creșterea legitimității și a puterii de influență, pe care o exercită la nivel european.

Capitolul 3: Concepții despre unitatea în diversitate

O altă temă de actualitate este natura și finalitatea procesului de integrare europeană. Subiectul nu este nou; dezbaterile au început înainte de crearea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului și au continuat până în prezent. Astfel, au apărut teorii care puneau accentul fie pe rolul statului-națiune și cooperarea interguvernamentală (realism, neorealism, interguvernamentalism, neoinstituționalism), fie pe cooperarea supranațională și rolul actorilor regionali și locali și al instituțiilor supranaționale (federalism, funcționalism, neofuncționalism). Nu putem spune că una dintre teorii a avut câștig de cauză. De fapt, Uniunea Europeană este rezultatul confruntării, al compromisului dintre cele două curente de gândire. Este mai mult decât o simplă organizație interguvernamentală, dar nu este încă un stat federal, este „un hibrid”. Elemente de federalism ar putea fi considerate cetățenia, moneda, bugetul, resursele proprii, principiul subsidiarității, procedura de codecizie, personalitatea

juridică, dar lipsește un altul – constituția. Respingerea Proiectului de Tratat Constituțional este considerată ca fiind o nouă victorie a interguvernamentalismului și o dovadă că europenii nu sunt pregătiți să facă pasul spre o federație. Susținătorii acestui curent afirmă că interesele naționale sunt încă bine reprezentate la fiecare nivel de decizie și, cu excepția câtorva domenii incluse în pilierul comunitar, deciziile sunt luate tot de către statele membre. Mai mult, aceștia susțin că Europa a respins modelul de stat federal încă de la început, prin declararea aspirațiilor politice incluse în preambulul Tratatului de la Roma, ce vorbea de „o uniune a popoarelor europene” și că părinții fondatori nu au dorit crearea unui stat federal, ci întărirea cooperării, statele rămânând pilonii principali, iar supranaționalitatea nu a fost destinată să înlocuiască cooperarea interguvernamentală, ci să o facă posibilă - procesul de integrare a fost și este realizat de statele membre și determinat de interesele naționale ale acestora.

După cum am menționat, Uniunea Europeană se află „undeva la mijloc”, între o organizație interguvernamentală și o federație. Este un hibrid, ce nu are corespondent la nivel internațional. Din acest motiv, ea trebuie să facă față provocărilor clasice într-un mod inedit, fie că e vorba de cele externe sau interne, fie că e vorba de globalizare sau de acuzația de deficit democratic.

Uniunea este un sistem în care competențele sunt împărțite și mereu negociate. S-a trecut de la un sistem statocentric la unul în care competențele au fost delegate în sus, spre nivelul european, și în jos, spre cel subnațional; de la un sistem piramidal, puternic ierarhizat și centralizat, la unul mai suplu, de tip rețea, cu interacțiuni pe verticală și orizontală și cu interacțiuni între dimensiunile interne și externe ale politicii. Guvernul și instituțiile statului nu mai au un rol privilegiat, ci trebuie să colaboreze cu actorii non-statali, reprezentanți ai societății civile, organizațiilor nonguvernamentale, grupurilor de interese etc. Schimbările aduse nu presupun dispariția statului-național, ci doar modificarea rolului acestuia. Astfel, a fost nevoie de o nouă abordare, mai complexă și mai puțin rigidă, care să concilieze interesul general cu multitudinea de interese particulare, de o redefinire a raporturilor dintre centru și unitățile componente. S-a apelat la conceptele de guvernare, bună guvernare și guvernare pe mai multe niveluri (multi - level governance).

Comisia definește guvernarea ca fiind „regulile, procesele și comportamentele prin care sunt articulate interesele, gestionate resursele și este exercitată puterea într-o societate” și clarifică noțiune de „bună guvernare”, ca reprezentând „managementul transparent și

responsabil al resurselor umane, naturale, economice și financiare, în scopul unei dezvoltări echitabile și durabile”; o guvernanta ce se bazează pe principiile de „participare, deschidere, responsabilitate, eficacitate, coerență, subsidiaritate și proporționalitate”.

Concluzionând, am putea spune că guvernanta europeană este o abordare care încearcă să reunească diferitele perspective cu privire la complexitatea, diversitatea și dinamismul interacțiunilor dintre o varietate de actori. Se iau în considerare atât dimensiunea verticală, interacțiunile dintre actorii situați pe niveluri teritoriale diferite (supranațional, național, regional și local), cât și cea orizontală, rețeaua în care rolul actorilor nonstatali este tot mai mare. Atenția nu se concentrează pe procesul de integrare în sine, ci pe problemele pe care acesta le ridică (eficacitate, legitimitate, sustenabilitate) și modul său de funcționare (negocieri, luarea deciziilor, implementare, crearea de noi parteneriate etc.), iar o precizare importantă ar fi că promovarea noilor forme de guvernanta nu este doar responsabilitatea instituțiilor europene sau a Comisiei, ci a tuturor nivelurilor de autoritate publică, privată sau a societății civile.

Tocmai această rețea de relații este cea care a determinat în ultimii ani apariția celor două fenomene complementare: globalizarea și fragmentarea, integrarea și diferențierea. Pe de o parte, oamenii au sentimentul că aparțin unor comunități transnaționale și își doresc beneficiile materiale ale unei economii mondiale, dar, pe de altă parte există spaima pierderii identității colective, a valorilor tradiționale. Paul Kennedy afirma că, „lumea noastră și viața noastră sunt modelate de trendurile conflictuale ale globalizării și identificării, dar atunci când lumea devine prea mare pentru a fi controlată, actorii sociali doresc să o readucă la mărimea lor, în timp ce pornesc în căutarea unui sens. Pe scurt, identitatea devine singura noastră sursă de sens”.

Identitatea se construiește, de obicei, în jurul istoriei, tradițiilor, limbii și etniei comune. Când însă aceste elemente prezintă o mare diversitate, pe ce s-ar putea clădi identitatea europeană și are oare într-adevăr nevoie Uniunea Europeană de o identitate? Se pare că pentru liderii europeni, încă din anii ‘70, crearea identității europene a devenit un obiectiv, iar de atunci putem să urmărim istoria și evoluția acestui concept și discurs. S-a propus o schimbare a mentalităților și a perspectivei noastre asupra istoriei. Recunoașterea alterității, acceptarea europenilor în diversitatea lor, ar trebui să fie secondată de punerea împreună a culturilor greacă, latină, germană, anglo-saxonă, slavă și iudaică, pentru crearea

patrimoniului comun european și ar trebui identificate acele resurse culturale, care pot fi relevante pentru viitoarele provocări ale societăților europene. În plus, lunga istorie comună de experiențe negative ar trebui să-i motiveze pe europeni și să le dea acel sentiment de împlinire, deoarece democrația a triumfat în fața catastrofelor și a trecutului beligerant. De fapt, identitatea se construiește prin interacțiuni continue, fiind un proces ce include construcție și reconstrucție pe tot parcursul vieții, fiind influențată de timp, spațiu, climat politic sau norme, iar comunitatea este ideea pe care o avem despre ea și înțelesul pe care i-l dăm.. Acest lucru înseamnă că ideile asociate noțiunii de identitate pot rămâne aceleași, dar înțelesul lor se schimbă în timp. Un exemplu în acest sens este ideea de „diversitate”, ce în anii 1970, era considerată o posibilă piedică în calea integrării europene, iar, în prezent, este văzută ca o bogăție și o sursă de stimulare a creativității la nivel european.

Cei mai puțin încrezători în capacitatea acestui concept de uni cetățenii europeni susțin că invocarea comunității și identității apare tocmai când acestea lipsesc, când nu se poate vorbi de sentimentele de coeziune și holism. Apoi, o puternică identitate europeană nu ar fi o precondiție funcțională pentru guvernarea democratică a Uniunii Europene cu privire la politicile comune. Din moment ce cetățenii europeni sunt conștienți că există un spațiu economic și juridic european, ce le influențează tot mai mult viața (majoritatea considerând acest aspect ca fiind pozitiv), înseamnă că a apărut deja o formă de identitate „slabă”, dar suficientă pentru ca instituțiile democratice să funcționeze.

Alții susțin că ar trebui făcută diferența între Europa și proiectul european, între un tip de identitate culturală, spirituală sau religioasă și proiectul birocratic european; între identitatea de tip afectiv și cea de tip civic. Identitatea culturală și politică sunt două lucruri diferite, ce nu coincid conceptual, astfel, lipsa unei identități culturale între europeni nu poate fi folosită ca argument împotriva posibilității unei identități politice a acestora. Mai mult, identitatea politică, bazată pe un set de valori și principii constituționale, un model de relații sociale și un sistem de guvernare, ce ar trebui să genereze un spațiu public european, nu se opun diversității sau schimbărilor și poate oferi un cadru pentru confruntarea diverselor identități culturale naționale.

Identitatea europeană rămâne un concept fluid, a cărui natură sau semnificație nu este clar stabilită. Văzută de unii ca o necesitate, iar de alții ca o utopie, identitatea europeană, la fel ca proiectul european, este încă în formare, în stare de evoluție. Pentru a exemplifica

acțiunile Uniunii, în vederea creării sentimentului de unitate, de comunitate europeană, am ales două dintre politicile sale: politica regională și cea culturală, o politică ce se preocupă de bunăstarea materială a cetățenilor, iar cealaltă de „sufletul” lor.

Capitolul 4: Instituționalizarea principiului unității în diversitate în UE

Prin legile și politicile sale, Uniunea Europeană a încercat să creeze „an ever closer union among people”, dar conceptul de unitate este unul complex, se referă la unitate economică, politică și spirituală. În primii ani, liderii europeni au pus accentul pe integrarea economică, deoarece era un domeniu în care toate statele membre erau gata să lase la o parte diversele interese naționale pentru a atinge un obiectiv comun - progresul economic. În timp, a devenit evident faptul că integrarea economică nu mai este suficientă; doar interesele economice nu-i mai pot uni pe europeni. Au trebuit găsite noi forțe de coeziune, iar crearea unei noi identități europene a devenit unul dintre principalele obiective ale Uniunii.

Noua identitate europeană are la bază principiile solidarității și coeziunii, două principii promovate de politica regională. Politica Regională Europeană este una dintre cele mai importante politici ale Uniunii, scopul ei fiind promovarea unei dezvoltări armonioase din punct de vedere teritorial, economic și social. Încercând să diminueze disparitățile, care s-au mărit după extinderile din 2004 și 2007, politica are câteva caracteristici de bază. În primul rând, resursele financiare ale politicii regionale sunt substanțiale, reprezentând aproape o treime din bugetul Uniunii. În al doilea rând, politica regională este o importantă politică redistributivă. În al treilea rând, o caracteristică importantă a acestei politici este conceptul de parteneriat, în baza căruia actorii de la nivel comunitar, național, regional și local sunt implicați în diferitele faze ale procesului. În plus, politica regională se bazează pe patru principii fundamentale: concentrarea resurselor pe obiective prioritare, planificarea programelor, parteneriatul și valoarea adăugată.

Scopul politicii regionale este de a investi atât în capitalul uman, cât și în cel material, pentru a genera creștere economică, incluziune socială, noi locuri de muncă în zonele urbane și rurale dezavantajate și pentru a îmbunătăți calitatea mediului înconjurător.

Politica regională oferă noi oportunități pe întreg teritoriul Uniunii, iar rezultatele pot fi văzute de toți cetățenii europeni, ei fiind principalii beneficiari ai acestei politici. Politica regională a evoluat în timp, ținând cont și de schimbările care au avut loc la nivel global. Suma alocată acesteia a crescut, acum reprezentând o treime din bugetul Uniunii, iar obiectivele generale au fost modificate, pentru a răspunde provocărilor interne și externe. Acum politica regională nu investește doar în infrastructură, ci și în competitivitate, inovație, cercetare și dezvoltare. După cum spunea și Comisarul european Danuta Hubner, „Pe termen lung, a face regiunile europene mai competitive și mai atractive pentru a trăi și a investi, înseamnă a le face mai inovative”.

În final, putem spune că rapoartele recente, cu privire la coeziunea economică și socială din cadrul Uniunii Europene,¹ arată o reducere a disparităților dintre regiuni și dintre statele membre, o îmbunătățire a deficitului bugetar și a ratei de creștere economică. Cu toate acestea, există încă diferențe inter-regionale considerabile și de aceea este nevoie să se depună în continuare eforturi pentru a atinge țintele Agendei de la Lisabona. Este nevoie ca actorii comunitari, în special Comisia Europeană, să pună la punct o strategie pe termen lung, care să facă față viitoarelor provocări globale (2013-2020), iar actorii regionali să găsească soluțiile specifice pentru problemele lor.

Revenind la ideea de unitate în diversitate, aceasta se poate aplica și politicilor culturale din țările europene. Uniunea Europeană oferă niște principii, recomandări și linii directoare, dar fiecare stat membru aplică propriul model de politică culturală, existând diferențe în ceea ce privește relațiile cu celelalte politici naționale, gradul de centralizare, fondurile alocate de la bugetul național sau stabilirea priorităților pe sectoare. Dacă este să facem o comparație cu politica regională, politica culturală a devenit abia în anii '90 o prioritate pe agenda europeană și se bucură de un buget mult mai mic – aproximativ 400 de milioane de euro pentru perioada 2007-2013 față de cele aproximativ 350 de miliarde de euro alocate politicii regionale pentru aceeași perioadă. Unii autori susțin că tocmai datorită acestui buget restrâns și competențelor relativ limitate, Uniunea nu poate avea rezultate spectaculoase în acest domeniu. Dacă însă urmărim modul în care s-a dezvoltat această politică, nu putem să nu remarcăm progresele

¹ *Growing Regions, growing Europe-Fifth progress report on economic and social cohesion* (2008), *19th Annual Report on Implementation of Structural Funds* (2007), *Annual Report of the Cohesion Fund 2007* (2008), etc.

înregistrate, cu efecte pe termen mai scurt sau mai lung, și care au avut impact atât la nivelul cetățenilor, cât și la nivelul Uniunii.

S-a pornit de la ideea că bogăția patrimoniului cultural european este dată de dualitatea dintre valorile și moștenirea comună și diversitatea regională și locală. Astfel, misiunea Uniunii Europene a devenit protejarea și promovarea acestuia, atât la nivel intern, cât și internațional, componenta culturală fiind inclusă atât în relațiile externe, cât și în celelalte politici ale Uniunii. Pentru a face cunoscută bogăția culturii europene și pentru a crea sentimentul unei cetățenii europene bazată și pe cultură, Uniunea își propune ca obiective prezervarea patrimoniului comun, stimularea creativității, accesul la cultură a unui număr cât mai mare de oameni și stimularea dialogul intercultural, pentru a se asigura că diversitatea culturală europeană este înțeleasă, respectată și promovată.

Toate aceste obiective pot fi atinse doar dacă există un dialog și un parteneriat între instituțiile europene, statele membre, societatea civilă și profesioniștii din domeniul culturii - instituții culturale, organizații neguvernamentale, rețele europene, fundații etc. și dacă se dezvoltă parteneriate creative între sectorul cultural și alte sectoare (IT, cercetare, turism etc.), pentru a întări impactul social și economic al investițiilor în cultură și creativitate. Prin studiile făcute asupra economiei culturii, în general, și asupra diferitelor inițiative ale Comisiei și Consiliului Europei², s-a recunoscut importanța industriei culturale și a creativității pentru economia și competitivitatea Uniunii. Creativitatea stimulează inovația și, în același timp, creșterea economică, ocuparea forței de muncă, turismul sau investițiile în infrastructură. Mai mult, aceste programe și inițiative au avut impact asupra oamenilor, operatorilor, politicilor și practicilor culturale. S-au creat parteneriate și rețele care continuă să funcționeze și să aibă rezultate și după încheierea perioadei de finanțare; operatorii culturali au devenit mai conștienți de beneficiile cooperării interculturale; și a sporit numărul de fonduri dedicate, de exemplu, dialogului intercultural, prin dezvoltarea unor fonduri naționale de cofinanțare. Astfel, putem vorbi de valoare adăugată europeană, de impact atât economic cât și social. S-a văzut că prin activitățile culturale se poate combate sărăcia și se poate promova includerea socială, mai ales a grupurilor dezavantajate: tineri șomeri, persoane vârstnice, familii sărace,

² *Report on the implementation of Culture 2000 (2008), The Economy of Culture in Europe (2006), The role of culture in preventing and reducing poverty and social exclusion (2005), etc.*

imigranți, refugiați sau persoane cu dizabilități, iar rolul Uniunii Europene este unul foarte important în promovarea și finanțarea acelor proiecte, care reunesc obiectivele agendei culturale cu cele ale agendei sociale. În plus, este nevoie de o viziune comună, de o strategie pe termen lung și de inițiative, ce trebuie promovate nu doar de liderii politici, ci și de reprezentanții societății civile și de media.

Concluzii

Deoarece analiza celor două politici se dorește a fi, de fapt, o exemplificare a instrumentelor economice și culturale, pe care Uniunea le folosește în procesul de consolidare, am considerat a fi utilă înțelegerea contextului, a actorilor și a motivațiilor acestora, precum și a conceptelor teoretice actuale, pentru a putea determina rezultatele, relevanța și impactul celor două politici. În urma acestei analize am încercat să vedem dacă unitatea europeană s-a realizat sau dacă este încă un proiect de viitor și în ce mod se va putea ea îndeplini. În acest scop, am analizat documentele oficiale ale Uniunii, discursurile elitelor politice, dar și lucrări de referință ale unor cunoscuți observatori și analiști ai procesului de integrare europeană. Pe de altă parte, am folosi rapoartele și datele statistice publicate de instituțiile europene pentru a avea o imagine asupra indicatorilor sociali și economici, a resurselor alocate, a eficienței programelor și chiar a atitudinii cetățenilor cu privire la diferite aspecte.

Este adevărat că datorită lipsei unor definiții, standarde și instrumente statistice și metodologice comune la nivel european, este dificil de făcut o analiză comparativă între o politică „bogată” în studii, rapoarte și date statistice, precum este politica regională și o politică de dată mai recentă, cum este cazul politicii culturale. Autorii studiilor menționate anterior au identificat această problemă și au propus dezvoltarea unor instrumente comune. Până atunci, nu ne rămâne decât să constatăm progresul făcut de politica culturală în cei aproape 20 de ani de existență- în ceea ce privește strategia, obiectivele, programele (din punct de vedere cantitativ și calitativ) sau impactul.

La fel ca Uniunea Europeană, și acestea sunt proiecte de viitor, ce vor trebui să răspundă provocărilor diversității interne, noilor tendințe globale și viitoarelor cerințe și așteptări ale cetățenilor europeni. Dacă însă politica regională reușește să reducă disparitățile

economice și sociale din cadrul Uniunii și să îmbunătățească competitivitatea și dinamismul acesteia, reducând astfel *diversitatea economică și socială*, iar politica culturală, prin intermediul dialogului intercultural și al celorlalte inițiative, va reuși să demonstreze avantajul competitiv al diversității culturale, să stimuleze creativitatea, inovația, interesul și respectul față de cultură – patrimoniu comun și divers în același timp, atunci vor dovedi că mottoul Uniunii Europene funcționează, că *suntem cu toții uniți în diversitate*.